

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โลกปัจจุบันเป็นสังคมแห่งความก้าวหน้าและการเปลี่ยนแปลง บุคคลสามารถรับรู้ข่าวสารทั่วโลกได้ในเวลารวดเร็ว การติดต่อสื่อสารหรือการทำธุรกรรมต่างๆ ทั่วโลกเสร็จสิ้นภายใน 1-2 นาทีเท่านั้น ดังนั้นข้อมูลข่าวสาร วัฒนธรรม ตลอดจนแนวความคิดต่างๆ จึงถ่ายทอดสู่คนไทยได้อย่างรวดเร็วเช่นกัน สังคมไทยที่เคยมีความเอื้ออาทร เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวเกษตรกรรมเริ่มเปลี่ยนไป ถ้าไม่มีการสอนให้ผู้เรียนเกิดทักษะการคิด คิดไม่เป็น อาจทำให้เยาวชนหรือผู้ใหญ่ในอนาคตขาดทักษะการคิด ตกเป็นเหยื่อของสังคม เหยื่อของเศรษฐกิจเหยื่อของนโยบาย เหยื่อของการเปลี่ยนแปลงที่ก้าวหน้าอย่างรวดเร็วไม่ทัน ไม่สามารถอยู่รอดในสังคมยุคเทคโนโลยีดิจิทัลได้ (สมบัติ การจนารักษ์พงศ์, 2549 ก, หน้า 1-2)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้ให้ความหมายของการคิดไว้ดังนี้ การคิดเป็นกลไกของสมองที่เกิดขึ้นตลอดเวลาซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติของมนุษย์ที่ใช้ในการสร้างแนวความคิดรวบยอดด้วยการจำแนกความแตกต่าง การจัดกลุ่มและการกำหนดชื่อเรื่องเกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่ได้รับ กระบวนการที่ใช้ในการแปลความหมายของข้อมูล รวมถึงการสรุปอ้างอิงด้วยการจำแนกรายละเอียดการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูลที่ได้รับ ซึ่งข้อมูลที่นำมาใช้อาจจะเป็นข้อความที่สัมผัสได้ ตลอดจนเป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับการนำกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ไปประยุกต์ใช้ได้ อย่างมีเหตุผลและเหมาะสม การคิดเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการที่สมองถูกรบกวนจากสิ่งแวดล้อม สังคมรอบตัวและประสบการณ์เดิมของมนุษย์ (สุวิทย์ มูลคำ, 2549, หน้า 13) และในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 มีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ด้านการคิด คือ มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ใฝ่เรียน รักการอ่าน กล่าวคือ มีทักษะการคิด การสร้างปัญหาและทักษะในการดำรงชีวิต โดยให้สถานศึกษาจัดการเรียนรู้มุ่งทักษะการคิด (กรมวิชาการ, 2544 ก) ซึ่งการคิดแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้ การคิดระดับพื้นฐาน เป็นการคิดทั่วไป ไม่มีความลึกซึ้ง สลับซับซ้อนมากมาย การคิดระดับกลาง เป็นการคิดที่มีความสลับซับซ้อน เป็นการคิดที่จะต้องใช้ไหวพริบในการคิดหาคำตอบ และการคิดระดับสูง เป็นการคิดที่มีความสลับซับซ้อนสูงมาก จะต้องใช้ศักยภาพทางสติปัญญา ความรู้ ความสามารถ และต้องใช้การฝึกฝนมีพื้นฐานในการคิดแบบต่าง ๆ จึงจะสามารถคิดหาคำตอบได้ เพราะในการพัฒนาความคิดให้ถึงระดับสูงนั้นจำเป็นต้องอาศัยทักษะ การคิดขั้นต้นและขั้นกลางเข้ามาเป็นพื้นฐานในการคิดเสมอ ในการพัฒนาการคิดให้แก่เด็ก จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพัฒนาทักษะการคิด

ทั้ง 3 ระดับ คือ ทักษะการคิดขั้นต้น ทักษะการคิดขั้นกลาง และไปจนถึงทักษะการคิดระดับสูง (ทิสนา เขมมณี, 2536, หน้า 16) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 เน้นให้สถานศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องจัดการเรียนรู้ที่ฝึกให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะด้านการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้มาใช้ เพื่อป้องกันและแก้ปัญหา โดยฝึกให้ผู้เรียนเรียนรู้จากฝึกปฏิบัติให้ทำได้คิดเป็น ทำเป็น เกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมสู่สังคมในอนาคต โดยการคิดขั้นสูงเป็นจุดมุ่งหมายหนึ่งที่เป็นจำเป็นในการจัดและปฏิรูปการศึกษา นักการศึกษาไทยและต่างประเทศได้สนใจในการปลูกฝังและพัฒนาการคิดของนักเรียนให้มีระบบและสูงขึ้น มีความสามารถในการคิดสูงกว่าการรับรู้ การจำมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะการจัดการศึกษาในปัจจุบันเพื่อพัฒนาการคิด โดยเฉพาะ การคิดขั้นสูงของนักเรียนยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร คือ พยายามนักเรียนจะปฏิบัติงานดี ในกรณีทำงานเหล่านั้นใช้ความสามารถด้านการคิด (Knowledge) และจะปฏิบัติงานดีพอสมควร เมื่อเป็นงานที่ใช้ความสามารถด้านความเข้าใจ (Comprehension) ส่วนที่ใช้ความสามารถด้านการคิดในระดับสูงหรือการคิดขั้นสูง (Higher Order Thinking) เช่น การนำไปใช้ (Application) การวิเคราะห์ (Analysis) การสังเคราะห์ (Synthesis) และการประเมินค่า (Evaluation) จะปฏิบัติงานได้ไม่ดี แนวทางการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการปี พ.ศ. 2539-2544 จึงกำหนดให้ การคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ การคิดแก้ปัญหา การคิดตัดสินใจ โดยฝึกให้ผู้เรียนคิดเป็นระบบ สร้างองค์ความรู้ซึ่งจะเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ในโลกอนาคต (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545)

ในการเรียนวิชาภาษาไทยในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ได้มีการเพิ่มเติมเนื้อหาบางบทบางตอน โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญที่ต้องการฝึกให้นักเรียนใช้ความคิดพิจารณาเรื่องราวเกี่ยวกับภาษาและกระบวนการคิดที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เน้นการฝึกให้นักเรียนคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินค่า และแก้ปัญหา รวมทั้งสามารถถ่ายทอดความคิดเป็นภาษาเพื่อสื่อสารให้สละสลวย ชัดเจน และเป็นสิ่งที่จำเป็นที่นักเรียนจะต้องมีความรู้พื้นฐานวิชาภาษาไทยให้กว้างขวาง ลึกซึ้งเพียงพอสำหรับการดำรงชีวิต การทำงาน รวมทั้งการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น โดยมุ่งให้นักเรียนใช้ความคิด และแลกเปลี่ยนความคิดเป็นสำคัญ ทำให้ได้เรียนรู้ในสิ่งที่ตนเองอาจมองข้ามหรือไม่ถึง ส่งเสริมให้นักเรียนมีการพัฒนาความคิด สติปัญญา อารมณ์ และสังคม (กรมวิชาการ, 2548)

ดังนั้นการคิดขั้นสูงเป็นความสามารถทางสติปัญญาประการหนึ่งที่ต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นในขณะที่นักเรียนเข้ามาอยู่ในโรงเรียน เพื่อเรียนรู้เนื้อหาและหลักการ รวมทั้งแนวคิดในวิชาต่าง ๆ ในที่นี้การคิดขั้นสูงประกอบด้วยความคิด 5 ประการ คือ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ คือ การคิดอย่างมีเหตุผล โดยคำนึงถึงเป้าหมายเป็นหลัก แบ่งออกเป็น 5 ประการ คือ การสรุปอ้างอิง การยอมรับข้อสรุป การใช้เหตุผลแบบอนุมาน การประเมินข้อโต้แย้ง และการตีความ

การคิดสร้างสรรค์ คือ การคิดแปลกใหม่ที่บุคคลคิดขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาหรือตอบสนองความพอใจ แทนความคิดแบบเดิม ประกอบด้วย การคิดแปลกใหม่ การคิดละเอียดลออ การคิดคล่องแคล่ว และการคิดหลากหลาย การคิดวิเคราะห์ คือ การพิจารณาแจกแจงสิ่งใดสิ่งหนึ่งออกเป็นส่วน ๆ แล้วทำความเข้าใจแต่ละส่วนอย่างแจ่มแจ้งเพื่อหาความสัมพันธ์ของแต่ละส่วนว่าเกี่ยวเนื่องกันอย่างไร การคิดตัดสินใจ คือ การพิจารณาเรื่องราว ข้อมูลสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน คือ การกำหนดเป้าหมายของการตัดสินใจ การกำหนดเกณฑ์ในการประเมิน การรวบรวมข้อมูล การตีค่าหรือประเมินผล และการตัดสินใจว่าจะทำอย่างไร การคิดแก้ปัญหา คือ การทำความเข้าใจลักษณะของปัญหาและวางขอบเขตของปัญหา พิจารณาสาเหตุของปัญหา วางเป้าหมายในการแก้ปัญหา โดยคิดหาวิธีอย่างหลากหลาย และเลือกวิธีที่ดีที่สุดที่จะทำให้บรรลุถึงเป้าหมายที่ตั้งไว้ขั้นตอนต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

สภาพปัญหาของเด็กไทยในปัจจุบันยังขาดทักษะการคิด ไม่กล้าคิดกล้าแสดงออกในสิ่งที่ถูกต้อง ไม่สามารถคิดอย่างเป็นระบบ ขาดความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร ไม่แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รวมถึงไม่สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ จากการศึกษาผลการประเมินภายนอก สถานศึกษาขั้นพื้นฐานของ สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) สมศ. (2550) สรุปผลการประเมินภายนอกสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานรอบแรก (พ.ศ. 2544-2548) จำนวนสถานศึกษา 26,584 แห่ง ปรากฏว่าผลการประเมินด้านผู้เรียนที่ได้มาตรฐาน คือ ด้านความเป็นคนดี มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ มีความสุข มีสุนทรีย์ สุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี มีสุนทรียภาพ และลักษณะนิสัยด้านศิลปะ ดนตรีและกีฬาที่ไม่ได้มาตรฐาน คือ ด้านความสามารถในการคิดอย่างเป็นระบบ ความรู้ทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร ทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มีทักษะในการทำงาน รักในการทำงาน สามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริต

จากข้อมูลและเหตุผลดังกล่าวข้างต้นจะเห็นว่านักเรียน เป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรม สุขภาพกายและสุขภาพจิตดี ซึ่งเป็นพัฒนาการทางด้านร่างกายและจิตใจที่ได้รับการพัฒนาเป็นส่วนใหญ่ ส่วนพัฒนาการทางด้านสมองและด้านการคิดอย่างเป็นระบบนั้นนักเรียนยังต้องได้รับการพัฒนาอย่างมากเพื่อสนองตอบต่อการประเมินทักษะด้านการคิดของนักเรียนต่อไปในอนาคต ผู้วิจัยจึงศึกษาทักษะการคิดทั้ง 5 ประการ ดังกล่าวข้างต้นเพื่อนำมาพัฒนาระบบการคิดของนักเรียนเพื่อนำไปสู่การคิดขั้นสูงต่อไป จึงได้จัดทำกรพัฒนาแบบการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง วิชาภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เพื่อเป็นแนวทางสำหรับ

ครูผู้สอนวิชาภาษาไทย นำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการคิดอย่างมีขั้นตอนและมีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. พัฒนารูปแบบการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง วิชาภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80
2. ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนต่อรูปแบบการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง วิชาภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. ได้เผยแพร่และขยายผล การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง วิชาภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6
2. นักเรียนที่เรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง วิชาภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีทักษะการคิดขั้นสูง สามารถนำความรู้ที่ได้ไปพัฒนาปรับปรุงใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

1. ผู้วิจัยใช้รูปแบบการเรียนการสอนของกานเย (Gagne's Instructional Model) ในการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง วิชาภาษาไทย
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา เนื้อหาที่ใช้ในการพัฒนาคือเนื้อหาจาก หนังสือภาษาพัฒนาความคิด หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ตอนที่ 2 ใช้ภาษาพัฒนาการคิด
 - เรื่องที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับความคิด
 - เรื่องที่ 2 เหตุผลกับภาษา
 - เรื่องที่ 3 ใช้ภาษาแสดงทรรศนะ
 - เรื่องที่ 4 ใช้ภาษาในการโต้แย้ง
 - เรื่องที่ 5 ใช้ภาษาเพื่อโน้มน้าวใจ
3. ระยะเวลาที่ใช้ในการทดลอง จำนวน 10 คาบ ๆ ละ 50 นาที ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2551

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน หมายถึง การนำแนวคิด ทฤษฎี หลักการ และรูปแบบการเรียนการสอน มาเป็นกรอบในการพัฒนารูปแบบการสอน โดยมีการจัดกระบวนการตามขั้นตอนและอาศัยเทคนิคการสอนต่าง ๆ เข้าไปช่วยทำให้สภาพการเรียนการสอนนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ในที่นี้ผู้วิจัยได้ยึดรูปแบบการเรียนการสอนของกานเย (Gagne's Instructional Model)

2. ทักษะการคิดขั้นสูง (Higher Order Thinking) หมายถึง ทักษะการคิดที่เป็นขั้นตอน มีความซับซ้อน ลึกซึ้ง ประกอบด้วย การคิด 5 ประการ คือ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การคิดสร้างสรรค์ การคิดวิเคราะห์ การคิดตัดสินใจ และการคิดแก้ปัญหา ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละแผน จะพัฒนาทักษะการคิดบางประการ ไม่ได้ใช้การคิดทั้ง 5 ประการพร้อมกันเมื่อเรียนจบทั้ง 5 แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้เรียนจะมีทักษะการคิดทั้ง 5 ประการ ดังนี้

2.1 การคิดอย่างมีวิจารณญาณ หมายถึง การคิดอย่างมีเหตุผล โดยคำนึงถึงเป้าหมายเป็นหลัก แบ่งออกเป็น 5 ประการ คือ การสรุปอ้างอิง การยอมรับข้อสรุป การใช้เหตุผลแบบอนุมาน การประเมินข้อโต้แย้ง และการตีความ

2.2 การคิดสร้างสรรค์ หมายถึง การคิดแปลกใหม่ที่บุคคลคิดขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาหรือตอบสนองความพอใจแทนความคิดแบบเดิม ประกอบด้วย การคิดแปลกใหม่ การคิดละเอียดลออ การคิดคล่องแคล่ว และการคิดหลากหลาย

2.3 การคิดวิเคราะห์ หมายถึง การพิจารณาแจกแจงสิ่งใดสิ่งหนึ่งออกเป็นส่วน ๆ แล้วทำความเข้าใจแต่ละส่วนอย่างแจ่มแจ้งเพื่อหาความสัมพันธ์ของแต่ละส่วนว่าเกี่ยวเนื่องกันอย่างไร

2.4 การคิดตัดสินใจ หมายถึง การพิจารณาเรื่องราว ข้อมูลสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน คือ การกำหนดเป้าหมายของการตัดสินใจ การกำหนดเกณฑ์ในการประเมิน การรวบรวมข้อมูล การตีค่า การประเมินผล และการตัดสินใจว่าจะทำอย่างไร

2.5 การคิดแก้ปัญหา หมายถึง การทำความเข้าใจลักษณะของปัญหาและวางขอบเขตของปัญหา พิจารณาสาเหตุของปัญหา วางเป้าหมายในการแก้ปัญหา โดยคิดหาวิธีอย่างหลากหลาย และเลือกวิธีที่ดีที่สุดที่จะทำให้บรรลุถึงเป้าหมายที่ตั้งไว้ขั้นตอนต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

3. ความสามารถในการคิดขั้นสูง หมายถึง ผลรวมของการคิดทั้ง 5 ประการ คือ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การคิดสร้างสรรค์ การคิดวิเคราะห์ การคิดตัดสินใจ และการคิดแก้ปัญหา ซึ่งประเมินผลได้จากการทำแบบฝึกหัดระหว่างเรียน และการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์หลังเรียน

4. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ หมายถึง แบบทดสอบที่ใช้วัดความสามารถในการคิดขั้นสูง จากการเรียนวิชาภาษาไทย ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นมีลักษณะเป็นแบบปรนัย จำนวน 4 ตัวเลือก วัดครอบคลุมทักษะการคิดขั้นสูง 5 ประการ คือ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การคิดสร้างสรรค์ การคิดวิเคราะห์ การคิดตัดสินใจ และการคิดแก้ปัญหา

5. ความพึงพอใจต่อรูปแบบการเรียนการสอน หมายถึง ความชอบ ความพอใจ ของนักเรียนที่มีต่อรูปแบบการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง วิชาภาษาไทย วัดได้โดยใช้แบบสอบถามวัดความพึงพอใจที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น พิจารณาคำเฉลี่ยความคิดเห็นในระดับมากขึ้นไป

6. การหาประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนการสอน ตามเกณฑ์ $80/80$ เป็นเกณฑ์ที่ผู้วิจัย กำหนดขึ้นเพื่อประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ดังนี้
80 ตัวแรก (E_1) หมายถึง คะแนนเฉลี่ยของนักเรียนทั้งหมดที่ทำแบบฝึกหัดระหว่างเรียนได้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 80

80 ตัวหลัง (E_2) หมายถึง 80% คะแนนเฉลี่ยของนักเรียนทั้งหมดที่ทำคะแนนแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์หลังเรียนได้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 80

7. การประเมินตามสภาพจริง Authentic Assessment หมายถึง การประเมินผลความสามารถในการคิดขั้นสูงจากสภาพที่เป็นจริงโดยใช้ Rubrics เป็นเครื่องมือในการให้คะแนน ซึ่งสามารถแยกแยะระดับของความสำเร็จในการทำแบบฝึกหัดระหว่างเรียนของนักเรียนได้อย่างชัดเจน จากดีมากไปจนถึงต้องปรับปรุงแก้ไข